

Salamun-Biedrzycka, Katarina, *Razvoj Grumovega pripovedništva*, v: Obdobje ekspresionizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, Ljubljana 1984.

Tokarz, Bożena, *Ekspresionizm: styl ali smer?*, v: Obdobje ekspresionizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, Ljubljana 1984.

Wierzbicki, Jan, *Słoweńska historia literatury polskiej* (rec.), Pamiętnik Słowiański, 13/1965.

Aleksandra Borowiec-Fiuto
Jagelonska univerza v Krakovu
Prevedel Tone Pretnar

O DEJAVNOSTI MEDNARODNE KOMISIJE ZA SLOVANSKE KNJIŽNE JEZIKE PRI MEDNARODNEM SLAVISTIČNEM KOMITEJU

1 Na devetem mednarodnem slavističnem kongresu v Kijevu je bila posvečena velika pozornost tudi delu mednarodnih komisij pri Mednarodnem slavističnem komiteju. Na začetku kongresnega zasedanja Mednarodne komisije za slovanske knjižne jezike je bil počaščen spomin na člane, ki so sodelovali v Komisiji od njene ustanovitve leta 1970, njihovo življenje pa se je sklenilo in znanstveno delo končalo. Že pred 8. kongresom v Zagrebu (leta 1978) je Komisija izgubila odličnega slavista — strokovnjaka za raziskovanje slovanskih knjižnih jezikov: leta 1975 je umrl prof. dr. Ljubomir Andrejčin, veliki poznavalec razvoja knjižne bolgarščine prav do sodobnosti in varuh njene jezikovne kulture; leta 1978 je umrl akad. Bohuslav Havránek, eden izmed pionirjev in znanstvenih utemeljiteljev knjižnega jezika kot posebne veje jezikovnega raziskovanja, avtor pomembnih del iz teorije knjižnega jezika in njegovega razvoja, tudi v kontrastivni slavistični osvetlitvi; sploh je bil to slavist širokih razgledov in usmerjenosti, znan po svojih delih iz zgodovine posameznih slovanskih knjižnih jezikov, posebno še iz časa jezikovnega preporoda narodov v nekdanji Avstro-Ogrski. Delo obeh slavistov pri Komisiji je bilo zelo pomembno in vplivno, ostalo bo vir poznavanja in pričevanja o prizadevanju za rešitev temeljnih vprašanj teorije in prakse s področja knjižnega jezika in jezikovne kulture.

Kmalu po zagrebškem kongresu smo se poslovili od akad. Ljudevita Jonkeja, ki je bil dejaven zlasti v prvem obdobju, ko je prispeval za zbornik razprave o knjižnem in pogovornem jeziku na Hrvaškem, o vprašanjih norme hrvaškega knjižnega jezika v času narodnega preporoda. Leta 1981 je umrl akad. I. K. Bilodid, predstavnik ukrajinskega knjižnega jezika v Komisiji; na mednarodnih slavističnih kongresih je obravnaval splošna vprašanja knjižnih jezikov in vprašanja razvoja knjižne ukrajinsčine. Spomladi leta 1982 smo se poslovili od F. P. Filina, upravnika inštituta ruskega jezika v Moskvi. Spominjamo se ga kot organizatorja zasedanja Komisije v Moskvi leta 1974, kot avtorja velikih sintetičnih del o knjižni ruščini in njenem razvoju. Maja leta 1983 je v Bratislavi umrl še eden izmed ustanoviteljev Komisije, prof. dr. Eugen Pauliny. Bil je zelo zaslužen za organizacijo prvega ustanovnega zasedanja Komisije v Bratislavi, na katerem je bil sprejet program dejavnosti Komisije.* Prijateljsko vzdušje, ki nam ga je na tem zasedanju znal ustvariti, je postalo tradicija rednih delovnih srečanj v naslednjih letih. Globoko ganjeni obžalujemo nagli odhod znanstvenega tajnika Komisije prof. dr. Vl. Barneta, ki je od prvega zasedanja v Bratislavi požrtvovalno sodeloval tako pri organizacijskem kot pri konceptijskem delu, združenim z vodenjem Komisije. Njegovi referati, predstavljeni na zasedanjih Komisije in objavljeni v njenih zbornikih, so dragocen prispevek za reševanje teoretičnih vprašanj knjižnega jezika. Vse te izgube so občutno prizadele dejavnost Komisije; kljub temu pa bo treba s pomočjo starih, prizadevnih članov, pa tudi teh, ki pridejo na novo, delo nadaljevati enako zavzeto kot doslej.

* V program dejavnosti Komisije so bili zajeti trije osnovni tematski krogi: a) splošna vprašanja knjižnega jezika, njegovo razumevanje in omejitve; b) protistavni študij sodobnih slovanskih knjižnih jezikov; c) študij njihovega razvoja (prim. poročilo Al. Jedlička v čas. Slovo a slovesnost 33, 1972, str. 70).

2 Prešlo je že v navado, da se posamezne mednarodne komisije v okviru kongresnih priprav sestajajo, predebatirajo poročilo o dejavnosti v preteklem obdobju, ovrednotijo svojo dejavnost in zarišejo načrte nadaljnjega dela.

Mednarodna komisija za slovanske knjižne jezike si je v vsem tem času prizadevala, da bi ohranila kontinuiteto. K temu naj bi pripomoglo delo ob sprejeti skupni nalogi ter zavestno upoštevanje koncepta dolgoročnega programa in njegove realizacije na rednih zasedanjih vsako leto.

Temeljni pogoj kontinuitete — rednost zasedanj — se je posrečilo ohraniti prav do 10., tj. jubilejnega zasedanja Komisije v Bratislavi leta 1980. Na tem zasedanju je bil tudi končan prvi tematski cikel Značilnosti sodobnega stanja knjižnih jezikov, ki je povezan s skupno nalogo komisije, oblikovan, obravnavan in sprejet pa je bil na njenem 2. zasedanju v Skopju leta 1972. Da bi izpolnila to nalogo, je češkoslovaška komisija izdelala okvirni načrt, ki je bil obravnavan in dopolnjen na naslednjih zasedanjih, noveliran pa na zasedanju v Budyšin leta 1977. (Projekt je bil objavljen v zborniku z zasedanja v Skopju *Govornite formi i slovanskite literaturni jazici*, Skopje 1973, 171—181, ter v čas. *Slavia in Voprosy jazykoznanija*.)

2.1 Ciklus nadaljnjih vsebinskih področij se je začel že na 2. zasedanju v Skopju s pomembno in vedno živo temo — govorne oblike v razmerju do knjižnega jezika; aktualnost teh vprašanj je bila vidna tudi na 9. slavističnem kongresu iz referatov Je. A. Zemske, J. Chlouška in J. Mistríka. Iz te izkušnje je mogoče sklepati, da lahko postanejo referati, ki so bili predstavljeni v Skopju (in objavljeni v *Govornite formi...*) v mnogem izhodišča za protistavno proučevanje t.i. pogovorne zvrsti (rus. razgovornaja reč) v slovanskih jezikih, za raziskovanje razmerja govorne in pisane besede ter s širšega vidika raznolikosti (stratifikacije) narodovega jezika. Ta vprašanja obravnava Komisija tudi s sociolingvističnega vidika v okviru pojma jezikovni položaj. Protistavno reševanje vprašanj je pomembno tako s splošnoteoretičnega in pojmoslovnega stališča (kolikor gre za razumevanje in omejevanje pojmov in pojavov ter za njihovo koordinacijo) kot s stališča materialnega raziskovanja (to odkriva posebnost jezikovne situacije in njenih sestavin v posameznih slovanskih jezikih).

Polagoma so se na zasedanjih oblikovala naslednja temeljna vprašanja teorije knjižnega jezika: knjižna norma v sinhronem in diahronem pogledu, variantnost knjižne norme, predpis (kodifikacija) in razmerje uporabnikov in jezikoslovcev do predpisa in norme, splošna in konkretna vprašanja protistavne študija slovanskih knjižnih jezikov.

V zadnjem času (med slavističnima kongresoma 1978 v Zagrebu in 1983 v Kijevu) so bila obravnavana naslednja tematska področja: leta 1978 na zasedanju v Minsku problematika protistavne študija slogovne razčlenjenosti knjižnega jezika, leta 1979 (v Krakovu) osnova in razumevanje knjižnega jezika, pri čemer so se nekateri referati usmerjali iz splošno oblikovane teme tudi k posebni stratifikaciji narodnih slovanskih jezikov in njihovem členjenju na posamezne jezikovne pojavnosti, npr. iz njihove funkcijske raznolikosti na ustrezne funkcijske zvrsti. Leta 1980 je bil ta prvi vsebinski cikel, ki se je nanašal neposredno na skupno nalogo Komisije, končan z aktualno tematiko Razvojni poteki in težnje sodobnih slovanskih knjižnih jezikov.

2.2 Dejavnost Mednarodne komisije za slovanske knjižne jezike (v celoti tudi za čas med slavističnima kongresoma 1978 in 1983) je dokumentirana z referati in drugimi gradivi z zasedanj, objavljenimi ali v samostojnih zbornikih ali v časopisnih izborih. Posrečilo se je zagotoviti izdajo gradiva prav z vseh zasedanj, in izsledki so tako postali dosegljivi širši slavistični javnosti. Ovira za njihovo večjo uveljavitev pa je razmeroma majhna publiciteta in informiranost o njih. Ne bo torej odveč, če jih ponovno naštejemo v časovnem zaporedju z osnovnimi bibliografskimi podatki.

Gradivo je izšlo natisnjeno v naslednjih samostojnih zbornikih: *Govornite formi i slovanskite literaturni jazici*, Skopje 1973; *Slovanské spisovné jazyky v době obrození*, Univerzita Karlova 1974; *Problemy normy u slavjanskich literaturnych jazykach v sinhronnom i diachronnom aspektach*, Moskva 1976; *Wariancja normy we mspółczesnych słowiańskich językach literackich*, Wrocław-Kraków 1977; *Nadawki a hranicy řečnej kodifikace — Aufgaben und Grenzen der sprachlichen Kodifizierung*, Budyšin 1979; *Język literacki i jego warianty*, Prace komisii słowiańszawstwa Nr. 43. V strokovnih slavističnih časopisih je bil objavljen notranji zbornik *Zornost in poimenovalni postopki sodobnih slovanskih knjižnih jezikov*. Slavistična revija 25, 1977, 387—464, v dveh slovanskih jezikoslovnih glasilih pa referati z zasedanja v Bratislavi leta 1980 (Jazykovedný časopis 32, 1981, 107—164, in *Slavica slovaca* 16, 1981, 250—291). Objavljeni niso bili izsledki 1. zasedanja v Bratislavi leta 1971, o njegovem

poteku pa so poročali časopisi Slovo a slovesnost, Slavia idr. Ni se tudi posrečilo izdati referatov z zasedanja v Varni 1976 in v Minsku 1978.

Prekinitev kontinuitete, nastalo po bratislavskem zasedanju leta 1980, se je deloma posrečilo odstraniti tako, da se bo Komisija sešla na rednem zasedanju še leta 1983 v Berlinu; zasedanje organizira Humboldtova univerza in njena slavistična sekcija (glavni organizator je prof. dr. K. Gutschmidt). Tematika, izbrana za to zasedanje (*Razvojne težnje slovanskih knjižnih jezikov v drugi polovici 19. in na začetku 20. stoletja*), je povezljiva z drugo smerjo programske dejavnosti Komisije — študij razvoja slovanskih knjižnih jezikov. Ta smer se je začela na 3. zasedanju Komisije v Pragi leta 1973, katerega težišče so bila vprašanja slovanskih knjižnih jezikov v preporodu. Zasedanje je bilo ob dvestoletnici češkega prepovedovca Josefa Jungmanna, človeka, ki je zaradi svoje jezikoslovne dejavnosti, aktivnega jezikovnega ustvarjanja (z umetniškimi prevodi in ustvarjanjem nove češke terminologije) in znanstvenoorganizacijske dejavnosti vodilna osebnost drugega rodu češkega narodnega prepoveda; v njegovem delu je mogoče zaslediti pobude za kompleksno raziskovanje teorije in prakse knjižnega jezika. Njegovi izsledki lahko služijo poglobitvi protistavnosti za ustrezno obdobje v razvoju slovanskih knjižnih jezikov ali pa za analogne procese, odvisne od posebnih zgodovinskih družbeno-jezikovnih okoliščin in v različnih obdobjih.

V izbiri tematike za berlinsko zasedanje je vidna tudi povezava z bratislavskim zasedanjem leta 1980, kjer se je kot osrednje obravnavalo vprašanje jezikovne dinamike, razvojne in sinhrone; sinhrona je posledica razvojnih procesov in izraz razvojnih teženj na prelomu stoletja. Izbira zgodovinske tematike izhaja na eni strani iz zahtev nekaterih članov Komisije po takšni tematiki, na drugi strani pa je v razmerju do raziskovalnih nalog, s katerimi se bo ukvarjalo univerzitetno delovišče gostiteljske dežele. Da je izbrana tematika znanstveno zelo aktualna, in to ne samo za slavistiko, priča dejstvo, da je bila (maja 1983) v Rostocku v NDR mednarodna germanistična konferenca posvečena razvojnim tendencam nemškega jezika od konca 18. stol. s posebnim poudarkom ravno na drugi polovici 19. in prvi polovici 20. stol. Zgodovinska tematika — razvoj knjižnih jezikov — je bila v zadnjem času obravnavana tudi na rednih slavističnih srečanjih v Beogradu ob Vukovih dneh (prim. zbornike s teh srečanj; Naučni sestanek slavista u Vukove dane, knjiga 2, 1973; 3, 1974; 8, zv. 1, 1982, 10, zv. 1, 1981). V Sloveniji se ta vprašanja deloma obravnavajo na seminarjih slovenskega jezika, literature in kulture in na simpozijih o obdobjih v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi (prim. Zbornik predavanj I.—XIX. seminarja slovenskega jezika, literature in kulture, 1965—1983, in Obdobja I—V, 1979—1983).

Kot smo že omenili, bi morala postati skupna naloga, tj. izdelava protistavnih oznak sodobnih slovanskih knjižnih jezikov, bistvena in nepretrgana dejavnost Komisije, njen povezujoči člen. Posebej je bila obravnavana v delovnem delu na vseh zasedanjih Komisije. Uresničitev te naloge je bila kasneje razdeljena na dve stopnji: na prvi stopnji bodo protistavno obdelane značilnosti posameznih knjižnih jezikov; objavo teh izsledkov naj bi zagotovili v svojih državah člani Komisije kot predstavniki posameznih jezikov; na drugi stopnji bo na osnovi teh delnih izsledkov izdelana protistavna karakteristika sodobnih slovanskih knjižnih jezikov. Po dosedanjih poročilih poteka delo na prvi stopnji neenakomerno. Nedvomno je, da doslej objavljene razprave v tematsko omejenih zbornikih z zasedanj predstavljajo razmeroma bogato in uporabno gradivo prav za izdelavo nadaljnjih karakteristik posameznih knjižnih jezikov, na njihovi osnovi bi bilo mogoče pospešiti realizacijo sprejete naloge.

2.3 Pomemben prispevek za uresničitev predstavlja tudi zbornik o splošnih problemih slovanskih knjižnih jezikov v moderni dobi, ki ga je pripravila Komisija za 9. mednarodni slavistični kongres v Kijevu na pobudo in s sodelovanjem prof. A. N. Kožina. Zbornik z naslovom *Formirovanie slovjanskich literaturnykh jazykov: Teoretičeskie problemy* (*Sbornik obzorov*) je izdala kot gradivo za 9. kongres organizacija MISON (Meždunarodnaja informacionnaja sistema po obščestvenym naukam), Moskva 1983. Vsebuje karakteristiko raziskovanja posameznih slovanskih knjižnih jezikov od tridesetih let našega stoletja. Naloga je bila predstavljena in sprejeta na bratislavskem zasedanju 1980, kjer je bil prav tako izdelan okvirni postopek za njeno izdelavo. Izdajo zbornika je zagotovil v sodelovanju z vodstvom Komisije prof. dr. A. N. Kožin. Zahvaliti se mu je treba za pobudo in aktivnost pri izdelavi zbornika, organizaciji MISON za uvrstitev publikacije v zbirko gradiv za kongres, vsem članom in tudi nečlanom Komisije, ki so sodelovali pri nadaljnjih opredelitvah, pa za uza-veščanje koristnosti in pomembnosti naloge. Kljub nekaterim pomanjkljivostim, ki so lahko posledica časovne stiske posameznih redakcij, je to nedvomno prispevek, ki ima

poleg svoje osnovne informacijske vloge izjemen pomen tudi za izdelavo karakteristik posameznih knjižnih jezikov.

2.4 Doslej objavljeni zborniki pa tudi časopisne razprave so nedvomni dokaz o plodnem delu Komisije. Iz zbornikov in razprav je očitno, da so avtorji prišli ne samo do globljih spoznanj mnogih konkretnosti v sestavu in delovanju posameznih slovanskih knjižnih jezikov, praviloma z uporabo protistavne metode, ampak tudi do osvetlitve nekaterih temeljnih vprašanj razvijajoče se teorije knjižnega jezika. Gre za prispevke o rešitvi splošnih vprašanj norme (ev. standarda) in predpisa, o vedno aktualni problematiki jezikovnih variant, variantnosti norme, variantnih oblik in sredstev, dalje za vprašanja razumevanja in omejitve knjižnega jezika, o stratifikaciji narodnega jezika in posebno o aktualnosti problematike pisanega in govorjenega jezika. V nekaterih delih so bile izražene misli za obdelavo raznih tipov norm, rešena so bila vprašanja vzorcev slovanskih knjižnih jezikov z izpostavitvijo obrisov, s katerimi je mogoče označiti pripadnost tipu. Natančneje so bili določeni nekateri že uporabljeni pojmi iz teorije knjižnega jezika (npr. pojem intelektualizacije, racionalizacije), odkriti in podrobneje opisani so bili nekateri postopki in procesi (npr. univerbizacija in multiverbizacija) ipd. V mnogih prispevkih se je uveljavljal sociolingvistični vidik, v ospredje so prihajali tudi izsledki teorije komunikacije. Povedati je treba, da so bili za potrebe teorije knjižnega jezika izdelani ali modificirani nekateri temeljni pojmi sodobne sociolingvistike; o tem nam pričajo številna sovjetska sociolingvistična dela. Gre za pojme kot jezikovna situacija (ta pojem je izjemno uporaben v teoriji knjižnega jezika za reševanje razmerja knjižnega jezika do drugih oblik narodnega jezika, za konstituiranje pojma tip knjižnega jezika idr.), komunikacijska sfera, ev. komunikacijsko okolje (za razločevanje in omejevanje funkcijskih vrst), za pojmovanje vrednostnih razmerij do jezika, jezikovnih pojavov idr. V razmerju do jezikovne tradicije lahko govorimo o funkcijski usmerjenosti sodobne teorije knjižnega jezika, ki je v okviru Komisije vidna v posameznih oblikah reševanja vprašanj knjižnega jezika. Pomembna sestavina delovanja Komisije so tudi delovni stiki in diskusijske izmenjave, ki so vzpodbujali obravnavo in reševanje aktualnih vprašanj (to se je pokazalo npr. pri raziskovanju pojavov, kot so univerbizacija, multiverbizacija, aktualizacija ipd.). Seveda pa ni bil namen doseči popolno nazorsko enotnost postopkov in pojmovanj. Pri raziskovalnem delu posameznih slavističnih središč se nedvomno uveljavlja vpliv narodnih jezikoslovnih tradicij in vplivnih posebnosti, npr. šol. Po drugi strani pa je treba podpirati koordinacijo na vsebinski in terminološki ravni, koordinacijo, ki je pomembno izhodišče protistavnih raziskovanj.

2.5 Reševanje vprašanj razvoja in sodobnega stanja knjižnih jezikov, splošnoteoretična vprašanja ter raziskovanje in izdelava karakteristik dejanskih pojavov prihajajo v ospredje tudi v drugih jezikovnih združbah (omenil sem že povečano zanimanje za to problematiko pri germanistih v NDR, na razpolago so dela sovjetskih germanistov, anglistov, romanistov in drugih strokovnjakov, npr. v periodično izdajanih zbornikih v redakciji prof. M. M. Guchmanove). Deloma se z našo tematiko ujema tudi naloga v okviru sodelovanja akademij socialističnih držav — Narodni jeziki v razviti socialistični družbi. Razumljivo je, da ni ta naloga omejena samo na slovanske jezike, da ni usmerjena izrazito samo na knjižne jezike. Po podatkih bo razčlenjevanje potekalo v treh tematskih krogih, ki bodo vključevala vprašanja jezikovne politike, vpliv družbenih faktorjev na jezik in jezikovno kulturo v socialističnih državah.

Zanimanje za rešitev teoretičnih vprašanj knjižnega jezika, v povezavi tudi s teorijo in prakso jezikovne kulture, se pojavlja še v drugih, ne samo slavističnih centrih: tako so npr. germanisti v NDR izdelali obsežne karakteristike položaja raziskovanja istih področij v češkem, slovaškem, pa tudi sovjetskem jezikoslovju (Sprachwissenschaftliche Informationen 4, Akademie der Wissenschaften der DDR, Zentralinstitut für Sprachwissenschaft, Berlin 1982); raziskujejo tudi druge značilnosti.

Tudi ti dve sklepni dejstvi lahko postaneta neposredna pobuda za nadaljnjo dejavnost članov Komisije. Sodobni znanstveni kontekst, ki smo ga v poročilu predstavili, potrjuje, da je pobuda, ki je pripeljala do ustanovitve Mednarodne komisije za slovanske knjižne jezike pri Mednarodnem slavističnem komiteju, izhajala iz zavesti o strokovni in družbeni aktualnosti tematike. Tako je Komisija s svojim delom do določene mere spodbujala — tudi v povezavi z jezikoslovno tradicijo v nekaterih središčih — močan razvoj znanosti o knjižnem jeziku, ki smo mu danes priče.

Alois Jedlička

Praga

Prevedla Ada Vidovič-Muha